

Pukovnik u penziji

prof. dr MENSUR IBRAHIMPAŠIĆ

Prodor ka potpunijem naučnom utemeljenju ratne veštine

*Pukovnik dr Radovan Radinović:
„Metoda ratne veštine“*

Svaka knjiga, pa i ona naučnog sadržaja, svedoči na svoj način o vremenu i sredini kada je i u kojoj je nastala. Ali ima onih koje su, posmatrane sa tog stanovišta, posebno zanimljive i vredne. Takva je knjiga pukovnika dr Radovana Radinovića »Metoda ratne veštine«, izašla u izdanju Vojnoizdavačkog zavoda u drugoj polovini prošle godine. Bila bi šteta ako bismo dozvolili da ta njena posebnost ne bude na vreme uočena u široj javnosti. U tom slučaju ostala bi zapretna podsticajna snaga za razvoj naše ratne veštine kao naučne discipline koja zrači sa stranica ove knjige. Neka mi zato bude dozvoljeno da o tome više kažem, preporučujući je čitaocima.

Poslednjih desetak godina u našim visokim vojnim školama sistematski se radi na konstituisanju metodologije ratne veštine kao naučno-nastavne discipline. Pukovnik dr Radovan Radinović jedan je od onih istraživača i nastavnika koji su se altruistički prihvatili tog zadatka, razumevajući njegov značaj, težinu i stvaralačku izazovnost. U okviru kolektivnog stvaralačkog napora i poletnog raspoloženja učesnika tog napora nastajala je i nastala ova knjiga. Kada ističem tu činjenicu kao prvu karakteristiku ove knjige, time ne želim zanemariti onu njenu vrednost i onaj njen naučni domet koji je prevashodno plod stvaralačkog talenta i znanja njenog autora. Bez tog talenta i znanja ona se ne bi pojavila. Zasluga je pukovnika

dr Radovana Radinovića što je napisao samostalno delo u kojem je uspeo da utvrdi, sintetizuje i obrazloži one najvrednije rezultate koji su omogućeni dosadašnjim procesom konstituisanja metodologije naše ratne veštine. Zbog toga je opravdano reći da je ovo delo ohrabrujući vesnik jednog kvalitativno novog prodora ka potpunijem naučnom utemeljenju naše ratne veštine.

Mislim da je u slučaju reći »vesnik« upotrebljena prava reč. Prava zato što svojim značenjem ukazuje da se radi o nečem istinski novom i što govori o stepenu razvijenosti nečeg novog, tj. o prvim jasnim obrisima naše metodologije ratne veštine, jer »vesnik« po sebi ne može biti ništa drugo.

U vezi s tim može se postaviti pitanje: da li »prvi obrisi« nisu mali domet desetogodišnjeg procesa organizovanog šireg rada na konstituisanju metodologije ratne veštine kao naučno-nastavne discipline u našim visokim školama? Onaj ko barem približno zna kakve su sve prepreke bile na tom putu i kakve još jesu, razumeće da se radi o početnom, ali u stvari velikom dometu. Velikom jer su i prepreke velike. Nabrojaću neke. *Prvo*, trebalo je izgraditi celovit, argumentovan stav prema staroj, a i danas uvek nanovo postavljanoj dilemi: da li je ratna veština samo veština ili ujedno i nauka i veština jer, samo u ovom drugom slučaju (i nauka i veština) mogućna je metodologija ratne veštine kao naučne discipline. *Drugo*, trebalo je uspostaviti pozitivan kritički odnos prema metodama empirijskog istraživanja, koje su se snažno razvile naročito u ovom veku, pa su kao takve primenjivane i u istraživanjima rata i vojne organizacije, ali u opštem kontekstu pozitivističkog shvatanja čoveka, društva i istorije. Jer, ukoliko bismo se apriori negativistički odnosili prema dostignućima te metodologije, zato što se ona razvila na jednom nemarksističkom, nerevolucionarnom filozofsko-teorijskom utemeljenju, bio bi to dogmatsko ideologizirani stav kojim bismo se lišili svega onoga u metodološkom smislu univerzalno vrednog, što se razvilo u toj metodologiji, i kao takvo primenjivo i za revolucionarnu misao. U protivnom, ukoliko bismo nekritički prihvatili te metode, time bismo, bez obzira što to ne želimo, podrivali marksističku filozofsko-naučnu utemeljenost naše metodologije. *Treće*, trebalo je u metodološkom smislu rasvetljavati odnos ratne veštine kao posebne naučne discipline prema drugim društvenim i prirodnim naučnim disciplinama koje, sa stanovišta svog predmeta, takođe proučavaju rat i vojnu organizaciju. Jer, bez utvrđivanja i razjašnjenja tog odnosa, nije moguće uspešno definisati posebnost metoda ratne veštine, bez čega ona ne može biti posebna naučna disciplina. Na tome se dosada malo radilo i u svetu, pa je utoliko problem teži. *Četvrto*,

trebalo je utvrditi osobenost oružane borbe kao predmeta ratne veštine i metodološke implikacije tih osobenosti na mogućnost i načine njenog istraživanja. Bez rešenja ovog problema nije moguće odgovoriti na pitanje: ima li ratna veština svoju metodu, jer ukoliko je ima kao posebnu u odnosu na druge naučne discipline, njena posebnost može dolaziti samo iz posebnosti oružane borbe kao društvenog fenomena. Bez rešenja ovog problema nije moguće rešiti ni prethodni o kojem je bilo reči, mada se ni rešavanju ovog nije moglo prići bez uzimanja u obzir prethodnog.

Nadam se da nabrojani problemi, koji se javljaju na putu razvoja metodologije naše ratne veštine, potvrđuju opravdanost ocene da ovo delo, kao delo koje predstavlja njene jasne prve obrise, jeste značajno delo. Svemu rečenom treba dodati činjenicu da je u svetu malo istraživanja u ratnoj veštini dostupno naučnoj javnosti. Zbog karaktera tema kojima se bave, najveći deo završi u sefovima nedostupnim javnosti, pa je utoliko teže rešavati nabrojane i mnoge druge probleme konstituisanja i razvijanja metodologije ratne veštine.

U završnim rečenicama ovog dela autor, između ostalog, kaže: »Nadamo se da smo rezultatima ovog istraživanja stvorili početni teorijski okvir svestranijeg istraživanja metodoloških problema ratne veštine kao posebne nauke«. Pažljiv čitalac će sa zadovoljstvom utvrditi da su se autorova nadanja ostvarila. Imajući u vidu probleme pred kojima se autor nalazio, utvrdiće, takođe sa zadovoljstvom, da taj »početni teorijski okvir« predstavlja značajan doprinos nauci.

Ima li ratna veština svoju metodu? Polazeći od dosadašnjih rezultata konstituisanja metodologije ratne veštine kao naučno-nastavne discipline u našim visokim vojnim školama, potreba i mogućnosti njenog razvoja, pukovnik dr Radovan Radinović dobro je uočio da je od izuzetnog značaja izgrađivanje njenog opšteg teorijskog okvira. Takav okvir je nužan (iako ne i dovoljan) uslov za njenu filozofsku i naučnu utemeljenost i konzistentnost, a time i za njenu svrsishodnost, upotrebljivost da kao oslonac i put posluži našoj misli za njeno prodiranje do suštine i prirode problema koje je pozvana da rešava ratna veština kao intelektualna delatnost i praksa.

Postavljajući sebi zadatak da utvrdi i izloži takav okvir, autor je došao na srećnu ideju da složenosti problema pred kojim se našao doskoči, da ga prevlada, sažimajući ga u jedno pitanje: ima li ratna veština svoju metodu? Čitaocu će se u prvi mah učiniti da se takav postupak sam po sebi nametnuo, da je toliko prirodan kao da drugog puta i nije bilo. Tako je uvek sa pravim stvaralačkim rešenjima. Ona deluju jednostavno i prirodno, da se čoveku čini da su se već nalazila tu, na dohvrat ruke, i samo ih je trebalo uzeti.

A iza te prirodnosti i jednostavnosti pravog rešenja krije se uvek dugogodišnji autorov stvaralački napor traganja za onom karikom u lancu — kako se figurativno izrazio Lenjin — čijim se povlačenjem pokreću i sve ostale. Tako je moralo biti i u ovom slučaju. Postavljanjem pitanja: ima li ratna veština svoju metodu, autor je uspostavio okosnicu za traženje odgovora i na mnoga druga pitanja relevantna za teorijski okvir metodologije ratne veštine, bez kojih, kao prethodnih, nije moguće pouzdano odgovoriti i na to direktno postavljeno pitanje.

O tome svedoči zadatak koji je autor postavio sebi u uvodnom delu knjige, definišući ga na sledeći način: »Ovaj pokušaj će nastojati da dâ doprinos razrešavanju osnovnih metodoloških kontroverzi koje se susreću u razvoju metodologije naše ratne veštine i da pokrene raspravu osnovnih pitanja i problema njene izgradnje i razvoja... Ako je metoda jedan od četiri konstitutivna elementa naučnog statusa jedne oblasti znanja (predmet, teorija, metoda i jezik), onda se naslovom ove teme problematizuje naučna izgrađenost ratne veštine u području njene metode. Problematizacija se kreće u dva smera: a) smerom traganja za posebnosti metoda ratne veštine, s obzirom na karakteristike i posebnost njenog predmeta istraživanja, b) smerom istraživanja mogućnosti i potreba *metodskog* razgraničenja ratne veštine sa drugim naukama i unutar nje s obzirom na interdisciplinarnost njenoga predmeta i mnoštva različitih činilaca koji ga konstituišu. Oba smera konstituišu jedno jedino pitanje: *koje metode različitog nivoa opštosti i uloge u istraživačkom postupku ratne veštine je izgradila ona sama (otkrila i razvila) i koji su putevi izgradnje metodologije ratne veštine mogući, imajući u vidu, pre svega, problematiku njene metode.*«¹

O tom svedoči i struktura sadržaja knjige u celini. O osobenosti metode ratne veštine nije moguće pouzdano suditi bez uzimanja u obzir suštine naučne metode kao takve. To je razlog zbog kojeg je prvo poglavlje knjige posvećeno tom pitanju i u kojem se, u meri u kojoj je to bilo nužno za ovu priliku, govori o pojmu, funkciji, sadržaju i nivoima naučne metode.

Kao što je rečeno, ukoliko ratna veština ima svoju metodu, njena posebnost — to jest ono po čemu ona i jeste metoda ratne veštine — mora proizlaziti iz posebnosti oružane borbe kao predmeta ratne veštine. Zbog toga je drugo poglavlje knjige posvećeno razmatranju *predmeta istraživanja ratne veštine*. U njemu su vrlo siste-

¹ Vidi strane 14. i 15.

matično i argumentovano izloženi odgovori na pitanja: šta je predmet istraživanja ratne veštine; sadržaj oružane borbe kao predmeta istraživanja ratne veštine; karakteristike oružane borbe kao predmeta istraživanja ratne veštine; i početne metodološke implikacije razmotrenih karakteristika oružane borbe na mogućnost i načine njenog istraživanja. Dok se pri pisanju prvog odeljka autor mogao osloniti na vrlo bogatu metodološku literaturu, u pisanju drugog odeljka našao se u bitno drukčijoj situaciji — bez čvrstog oslonca na literaturu. Morao je sam da krči put. Ove stranice su, u pravom smislu te reči, originalan autorov doprinos utvrđivanju osobenosti oružane borbe kao predmeta ratne veštine i metodoloških implikacija tih osobenosti. One će, nema sumnje, vrlo inspirativno uticati na još svestranije istraživanje metodoloških problema ratne veštine kao posebne nauke.

Treći odeljak knjige nosi naslov *Metoda ratne veštine* i težišni je. U njemu se dokazuje da ratna veština ima svoju metodu, čime se pribavlja jedan od bitnih argumenata tezi da je ratna veština i nauka. Da bi taj dokazni postupak učinio što preglednijim autor ga je podelio u dva dela. U prvom govori o istraživačkom postupku raspravljajući o sadržaju istraživačkog postupka uopšte, i istraživačkog postupka u ratnoj veštini; o kritici nekih shvatanja o istraživačkom postupku u ratnoj veštini i o nekim specifičnostima razvijanja i izlaganja naučne zamisli u ratnoj veštini. U drugom delu izlaže sopstveno celovito određenje metode ratne veštine. Tu se radi ne samo o originalnom rezultatu već i o rezultatu koji se kao takav prvi put javlja u metodološkoj literaturi uopšte.² Autor je to određenje izveo razmatrajući: istraživanje istorijskih iskustava; istraživanje oružane borbe u živo; istraživanje oružane borbe metodom ratnih ugara; i metodsku analizu »procene situacije«.

Osobnosti oružane borbe — ishodište osobnosti metode ratne veštine

Izvesti određene metode ratne veštine kao konstituensa naučnog statusa ratne veštine iz prirode oružane borbe, osnovna je ideja ovog dela, što se vidi i iz sadržaja. Prikazaću samo neke najvažnije teze koje je autor postavio i dokazivao izlažući tu ideju.

²) Uveren sam da je ova moja tvrdnja tačna, jer više godina pratim ovu vrstu literature i nisam naišao ni na jedan pokušaj ovakvog celovitog određenja metode ratne veštine.

Polazna teza je da rat u celini nije predmet ratne veštine, nego da je to »oružana borba kao sastavni i nerazdvojni deo rata kao kompleksne društvene pojave i glavni sadržaj ratnih dejstava kao proces borbe u kojoj se *organizovano i planski* primenjuje *oružano nasilje* radi ostvarivanja političkih i vojnih ciljeva rata.«³

Ovakvo određenje predmeta ratne veštine kao naučne discipline autor je popratio sa dve inventivne, u teorijskom i metodskom smislu, značajne opservacije. U prvoj se ukazuje na potrebu jasnog razgraničenja sa tradicionalnim i tradicionalističkim shvatanjem oružane borbe kao predmeta ratne veštine, formulisanjem sledećeg zaključka: »Izvan svake sumnje postoji pun društveni interes da naša vojna nauka, a u njenom sklopu i ratna veština, sve više i sve brže napuštaju tradicionalne i tradicionalističke sheme prema kojima je predmet njihovog naučnog interesovanja oružana borba shvaćena prevashodno kao vojnotehnološki proces i sistem. U našim razmišljanjima i istraživanjima stalno moramo zagovarati njenu najširu društvenu zasnovanost, pa je u tom kontekstu moramo identifikovati i kao naučni problem.«⁴

U drugoj se ukazuje na jedno bitno metodološko ograničenje naučne opservacije oružane borbe kao predmeta istraživanja zbog kojeg celokupan praksis ratne veštine ne može biti predmet njenog pouzdanog *naučnog* istraživanja. To ograničenje je uslovljeno činjenicom da u oružanoj borbi, kako autor ističe, deluje čitav splet nepredvidljivih ili nedovoljno predvidljivih činilaca koje nauka nije u stanju na pouzdan način da uvrsti u istraživanje, ma koliko se u tome trudila. Otuda zaključak: »Za imenovanje predmeta istraživanja ratne veštine to naprosto znači da jedan deo ljudskog praksisa u oblasti oružane borbe ne može biti predmet istraživanja ratne veštine, iako je za primenu i vođenje oružane borbe, a naročito za njen ishod, veoma značajno. To nipošto ne znači da istraživanje i sa tim ne mora računati. Naprotiv, to se u svakoj prilici može uzimati u obzir, ali ne kao splet delujućih, merljivih i istraživanih, već delujućih i *kontrolisanih* (manje ili više uspešno) intervenirajućih varijabli. Takođe treba dodati: što je nivo oružane borbe, koji se istražuje, na višem stepenu opštosti, to je broj tih varijabli mnogo veći i u različitim prilikama različit i po broju i po rangu međusobnog uticaja.«⁵

Veoma zanimljivo i metodološki podsticajno izložena je i teza o razgraničenju ratne veštine sa drugim naučnim disciplinama, koje takođe izučavaju činioce rata i oružane borbe — sa stanovišta vrste

³ Vidi str. 70.

⁴ Vidi str. 68.

⁵ Vidi str. 71. i 72.

informacija koje o tim činocima pribavlja ratna veština i načina na koji ona to čini. Autor je ovu tezu, kao jedno od bitnih epistemoloških pitanja izgrađenosti svake nauke, razvio postavljajući pitanje: »Koji je to nivo informacija o činocima oružane borbe, koji ratnu veštinu, za razliku od drugih nauka koje istražuju iste te činioce, posebno interesuje, odnosno koje su informacije o činocima oružane borbe koje oružanu borbu čine posebnim predmetom istraživanja?«⁶

Za prvi deo pitanja odgovor je da »ratna veština pribavlja informacije o činocima oružane borbe i pojedinačno uzevši i na sintetičan način«. Polazeći od stava da »ratnu veštinu kao nauku pre svega interesuju opšte zakonitosti, principi i načela pripremanja i vođenja oružane borbe, što bi se uslovno moglo nazvati fundamentalnim saznanjima o toj pojavi«, odgovor na drugi deo postavljenog pitanja je da ratna veština pribavlja *primarne informacije* o činocima oružane borbe u matičnim naukama koje istražuju pojedine aspekte sadržaja tih činilaca. U obrazloženju ove teze kaže se:

»To, drugim rečima, znači da se istraživanje čoveka kao socijalnog, političkog, medicinskog itd. fenomena obavlja u matičnim naukama tih naučnih oblasti, da se tehnologija, struktura, ponašanje tehničkih elemenata kao takvih, problemi konstrukcije materijala i sistema itd. istražuju u tehničkim naukama, da se napokon prostor i vreme primarno istražuju u prirodnim naukama. Sve što je, dakle, vezano za istraživanje činilaca kao takvih ne istražuje se u ratnoj veštini, već u drugim naukama. *Ratnoj veštini pristizu primarne informacije o činocima, a u njenim istraživanjima se te primarne informacije čine ponovo predmetom istraživanja.* Dakle, ratna veština *problematizuje* ono što je na primaran način već istraženo u drugim naukama. Otuda nije bez osnove stav koji se dosta često susreće u vojnoj publicistici, a koji ističe da je ratna veština *sistemska nauka*. Ona, u stvari, *prevrednuje* sve ili najveći broj početnih, primarnih informacija o faktorima oružane borbe dajući im jedno *drugo značenje i smisao*.«⁷

Vrednost ovog stava kao iskaza najvišeg stepena opštosti povećana je time što je prosleđen do naše vojne teorije i doktrine kao nivoa posebnog. To je učinjeno ukazivanjem na osobenost oružane borbe u opštenarodnom odbrambenom ratu, sledećim zaključkom: »No, da se oružana borba u ONOR-u ne bi shvatila isključivo kao tehnološki sukob dva tehnička sistema, njeno istraživanje podrazumeva prethodno razumevanje ciljeve ONOR-a, društvenih snaga koje će taj rat voditi i društvu, pre svega revolucionarnu, prirodu

⁶ Vidi str. 94.

⁷ Vidi str. 98.

energije — moći koje te snage unose u oružanu borbu na našem ratištu. Upravo to nekim veličinama daje drugačiju vrednost i u našoj teoriji i u našoj doktrini.«⁸

Veoma znalački je izložena i teza o karakteristikama oružane borbe kao predmeta istraživanja ratne veštine. Tu je autor usmerio svoje napore: prvo, na identifikaciju tih karakteristika posmatranjem oružane borbe uopšte kao fenomena; i drugo, na specifikaciju tih karakteristika na našem ratištu, u našoj koncepciji i doktrini. Ostvarujući prvi cilj, identifikovao je sledeće karakteristike oružane borbe, bitne u metodološkom smislu: njenu *hijerarhijsku strukturu, izuzetnu složenost, visok stepen dinamičnosti, i diskontinuiranost*. Kao specifične karakteristike oružane borbe na našem ratištu, u našoj koncepciji i doktrini utvrdio je: *masovnost učešća stanovništva u njenom pripremanju i vođenju; njenu neprekidnost na celom jugoslovenskom ratištu; povećani značaj međuzavisnosti i usklađenosti borbenih dejstava na strategijskom, operativnom i taktičkom nivou; specifičnost formiranja borbenog poretka i upotrebe njegovih elemenata; specifičnu ulogu manevra; i specifično poimanje sadejstva*.

Tezom o početnim implikacijama razmotrenih karakteristika oružane borbe na mogućnost i načine njenog istraživanja prosleđena je prethodna rasprava — kao izlaganje čiji stavovi su po svom značenju prevashodno gnoseološko-epistemološki — ka stavovima koji su po svom karakteru u užem smislu metodološki, tj. koji imaju prevashodno instrumentalno-tehničko značenje u istraživačkom postupku. Na taj način zaokružena je, u stvari, celovitost osnove dokaznog postupka osnovne teze da je priroda oružane borbe ishodište osobenosti metoda ratne veštine kao naučne discipline. Određenje metoda ratne veštine, koje sledi iza, predstavlja konzistentno dovođenje do kraja dokaza da ratna veština ima svoju metodu. Kao najbitnije implikacije utvrđene su: *složenost i interdisciplinarnost istraživanja; zavisnost metoda od nivoa i karaktera predmeta; specifičnost verifikacijskog postupka; nesklad između praktičnog cilja istraživanja i raspoložive naučne procedure; mogućnost nesklada između vremena neophodnog za realizaciju istraživanja i vremena aktuelnosti očekivanih rezultata; nužnost primene metoda drugih nauka; i jedinstvo induktivno-deduktivnog postupka istraživanja*.

Implikacije koje su ovde izvedene s pravom su okvalifikovane kao početne, jer su razvijene u onoj meri koliko je bilo nužno za opšte određenje metode ratne veštine. Međutim, valja istaći da se time njihova vrednost ne iscrpljuje. Iako u tu svrhu izvedene, one

⁸ Vidi str. 99.

sadrže veći broj stavova inspirativnih za istraživanje i polemičku raspravu mnogih pitanja koja tek očekuju odgovor na nivou jedne razvijene metodologije. Evo nekoliko primera.

Implikacija izuzetne složenosti oružane borbe kao predmeta istraživanja, njena uslovljenost brojnim činiocima koji pripadaju raznim oblastima stvarnosti, jeste — *interdisciplinarnost* istraživanja u ratnoj veštini i to ne samo kao poželjan zahtev već kao *nužan uslov*. U vezi sa tim kaže se:

»Dok se u drugim naukama preduzimaju interdisciplinarna istraživanja kako bi se što valjanije i što potpunije istražilo vlastito predmetno područje, dotle je to u ratnoj veštini *nužan uslov* da se bilo šta dozna o oružanoj borbi kao njenom predmetu. Interdisciplinarnost istraživanja oružane borbe obezbeđuje se na dva načina: (a) putem formiranja timova istraživača koji sintetički pokrivaju globus znanja koji je nužan za istraživanje jednog složenog predmeta, (b) putem operacionalizacije celovitog problema istraživanja u okviru više mikropristupa koji su specifični u meri u kojoj konstitutivni činioci predmeta, koji se istražuju, jesu specifično predmetno područje istraživanja neke od posebnih nauka ili naučnih disciplina. Nadalje, pripadnost oružane borbe različitim predmetima istraživanja neizostavno implicira i složenu metodološku aparaturu istraživanja. Konkretnije, metodi, postupci, tehnike i instrumenti istraživanja oružane borbe moraju biti obojeni, moraju trpeti uticaje onih nauka ili naučnih disciplina čijim predmetnim područjima na određen način pripadaju i činioci oružane borbe ili njihovi delovi.«⁹ Komplementaran ovom stavu je i ovaj, u kome se kaže:

»Nije osnovni problem metode ratne veštine u izboru već postojećih arsenala poznatih i priznatih metoda, *već u konstrukciji i rekonstrukciji onih kojima će se moći zahvatiti temeljna problematika u njenoj suštinskoj određenosti kao dinamičkog, složenog i antagonističkog sistema i procesa.*«¹⁰

Očigledno je da citirani stavovi otkrivaju potrebu i značaj istraživanja više tema, a naročito sledeće dve: načina ostvarivanja interdisciplinarnog istraživanja oružane borbe; i uticaja drugih naučnih disciplina na primenu metoda, postupaka, tehnika i instrumenata u istraživanju oružane borbe.

Opravdano je pretpostaviti da će teza o specifičnosti verifikacijskog postupka u istraživanju u ratnoj veštini izazvati posebno interesovanje, pa i polemičke rasprave. I autoru se pruža mogućnost da

⁹ Vidi str. 133. i 134.

¹⁰ Vidi str. 145.

ovu svoju tezu razvije na celovit način, što na ovom mestu nije mogao učiniti, jer bi time narušio teorijsku ravan knjige kao celine. Bilo bi poželjno da to učini drugom prilikom.

Teza je postavljena u vidu rezolutne tvrdnje: »nijedno istraživanje u ratnoj veštini ne može se potpuno osloniti na jedan od dosada poznatih tipova verifikacije,¹¹ što znači ni na teorijsku, ni na empirijsku verifikaciju. Naročito je zanimljivo izložena argumentacija teškoća verifikacije teorijskog tipa. Ističe se da taškoće nastaju, u prvom redu, zbog različitosti strukture predmeta istraživanja strategije, operatike i taktike kao disciplina ratne veštine. Usled njihovog hijerarhijskog odnosa strategija je u odnosu na ostale dve — *meta-teorija*. Ali, ova tačna tvrdnja može da posluži i kao *protivargument*, tj. može da posluži kao razlog za zaključak da upravo zbog toga verifikacija teorijskog tipa dobija na pouzdanosti kada su u pitanju istraživanja u operatici i taktici.

Kao drugi protivargument, tj. kao argumenat za pogodnost verifikacije teorijskog tipa istraživanja u ratnoj veštini, može da posluži autorov iskaz u kome se kaže: »U ratnoj veštini postoji, živi jedan sistem stavova — osnovnih opredeljenja, čija je istinitost ili toliko očevidna ili se postulira do te mere da je uopšte ne treba dovoditi u pitanje. Svakako da takvu snagu imaju stvavovi koncepcije, doktrine i osnovni principi strategije.«¹²

Kada se uzme u obzir da su vojne koncepcije i doktrine uvek bile i da će uvek biti društveno-istorijski uslovljene, da izražavaju karakter, ciljeve i istorijske mogućnosti onih društvenih snaga koje ih konstituišu (takav je slučaj čak i sa onim za koje je istorija dokazala da su bile krajnje voluntarističke) može se doći do zaključka da aksiomatsko značenje (za ratnu veštinu) koncepcije i doktrine objektivno povećava značaj i pouzdanost verifikacije teorijskog tipa, naročito u istraživanjima strategije. Jer, kako i sam autor s pravom ističe, »ratnu veštinu kao nauku pre svega interesuju opšte zakonitosti, principi i načela pripremanja i vođenja oružane borbe«, a koncepcija i doktrina su ništa drugo do opšta pojavna konkretno-istorijska datost važenja tih zakonitosti i principa, pa kao takva datost pogodan oslonac za teorijsku verifikaciju.

Kao i prethodna, inspirativna je i teza o apriornoj ograničenosti mogućnosti da se u istraživanju oružane borbe dostigne objašnjenje kao nivo (cilj) naučnog saznanja. Autor kaže: »Naša teza tvrdi da u najvećem broju istraživanja oružane borbe *nije moguće postići naučno objašnjenje* kao cilj naučnog saznanja i da se taj apriorni

¹¹ Vidi str. 135.

¹² Vidi str. 197.

nedostatak uslovljava složenosti samoga predmeta i nepodobnošću egzaktnih metoda za njegovo celovito istraživanje. Kao što se vidi ne radi se o principijelnoj istraživačkoj neefikasnosti samih metoda kao takvih, već o principijelnoj nemogućnosti ili ograničenosti njihove primene u istraživanju oružane borbe. U pogledu nivoa naučne spoznaje i očekivanog naučnog cilja koji se u istraživanju oružane borbe može postići, realno bi bilo očekivati, pa i postaviti projektom, da to bude *naučna deskripcija i naučno svrstavanje*.¹³

S obzirom da naučno objašnjenje ima više nivoa, od utvrđivanja veza među pojavama i unutar njih do utvrđivanja pravilnosti, nameće se pitanje: da li je to ograničenje kao apriorno takvog obima i dubine? Očigledno je to značajno i podsticajno pitanje, kao i druga koja zbog ograničenosti prostora ovde nije bilo moguće ni naznačiti.

Autonomnost istraživačkog postupka u ratnoj veštini

Doslednost citiranom stavu da osnovni problem ratne veštine nije u izboru već postojećih metoda, već u konstrukciji i rekonstrukciji onih kojima je moguće zahvatiti problematiku oružane borbe kao dinamičkog, složenog i antagonističkog procesa, inspirisala je autora da šire obrazloži svoje mišljenje o relativnoj autonomnosti istraživačkog postupka u ratnoj veštini. Dobro je što je to učinjeno. U protivnom, određenje metoda ratne veštine ostalo bi »da visi u vazduhu«, budući da je istraživački postupak — kao traženje odgovora na pitanje *kako* u konkretnom istraživanju doći do naučnog saznanja — ona »kuhinja« u kojoj prevashodno i nastaju metode. Ta je autonomnost kazana pomoću dve teze: (1) kritikom nekih shvatanja o istraživačkom postupku u ratnoj veštini; i (2) specifikacijom razvoja i izlaganja naučne zamisli u ratnoj veštini.

Bitna karakteristika kritike o kojoj je ovde reč jeste u tome što je, u prvom redu, imala u vidu prilike u našem naučnoistraživačkom radu. To je hrabar izazov naučnoj javnosti u našim oružanim snagama, pa i šire. Očekivati je da ona reaguje na ovaj izazov, bilo da podrži i produbi ovu kritiku (čemu se nadam), ili da je spori.

Osnovni stavovi te kritike su: (1) *Izloženost još uvek značajnom negativnom uticaju umanjivanja, pa i nipodaštavanja uloge teorije*. Posledice su ozbiljne, a najteže su: otežavanje dijaloga teorije sa praksom, a time se praksi uskraćuje siguran putokaz; pravo građan-

¹³ Vidi str. 139. i 140.

stva stiće prakticiističko slepilo, a ono vodi ka pragmatizmu kao mišljenju i delovanju koje podriva dijalektičnost i revolucionarnost misli, a time i delovanja; pa se odsustvo teorije nadoknađuje normama, a norme bez njihove teorijske promišljenosti neizbežno vode ka dogmatizaciji mišljenja. (2) *Favorizovanost empirijskih na račun teorijskih istraživanja*. Posledice su i u ovom slučaju ozbiljne, a najteže su: šabloniziranje istraživačkog postupka, čime se zamagljuje razlika između stručnog i naučnog rada, što stvara iluziju da se organizovanim stručnim radom može doći i do naučnih rezultata; i potceњivanje značaja istraživačkog postupka, posebno projekta istraživanja, što se najočitije izražava u mišljenju »da projekte treba da prave metodolozi od struke, a da će stručnjaci i bez toga kao i do sada sasvim dobro raditi naučne studije, pravila i uputstva za potrebe jedinica i ustanova kao svojevrzne teorijske domete.«¹⁴ (3) *Mistificiranje i fetišiziranje istraživačkog postupka*, što je pojava oprečna prethodnoj. To vodi ka nekritičkom odnosu prema istraživačkoj praksi pozitivističke tradicije. Govoreći o ovoj pojavi autor, između ostalog, zaključuje: »Zbog toga smo u svojim istraživanjima, a naročito u obuci za istraživanje na gotovo svim visokim školama, uključujući i vojne, gotovo *imitirali* istraživački postupak pozitivističke metodologije.«¹⁵

Ukazujući na posledice navedenih tendencija, autor posebno ukazuje na lažnu dilemu koja se javlja u našim visokim vojnim školama: za teorijsko ili aplikativno znanje. »Dakle, pitanje da li teorijsko ili aplikativno znanje, u stvari, nije nikakva dilema, već bitan nesporazum, koji je rezultat neshvatanja prave suštine stvari. Nije to čak ni apriorno nepoverenje u teoriju kao neku vrstu prazne apstrakcije i spekulacije, već nerazumevanje posla kojim se bavimo, njegove prirode, sadržaja i načina njegove realizacije.«¹⁶

Relativnu autonomnost istraživačkog postupka u ratnoj veštini autor dobro uočava u osobenostima oblikovanja ovih delova istraživačke zamisli: formulaciji problema istraživanja, definisanju predmeta istraživanja i postavljanju hipotetičkog okvira.

Za formulaciju problema istraživanja kao uvodnog dela strukture istraživačke zamisli kaže se: »Nema ni jedne društvene ni prirodne nauke u kojoj je ovaj deo naučne zamisli toliko značajan kao što je to ratna veština.«¹⁷ Zašto je to tako? Odgovor je da ta osobenost ovog dela istraživačke zamisli proizlazi naročito iz činjenica:

¹⁴ Vidi str. 161.

¹⁵ Vidi str. 163.

¹⁶ Vidi str. 166.

¹⁷ Vidi str. 175.

prvo, da oružanu borbu istražujemo najčešće u uslovima kada ona uopšte ne egzistira kao egzaktno područje, tj. stalno prisutna pojava; i drugo, da su izuzetno velika ograničenja u dostupnosti izvora podataka.

Suštinska osobenost oblikovanja predmeta istraživanja ovako je naznačena: »Dok je u gotovo svim naukama osnovni problem u tome da se sadržaji pojma iz teorijske definicije, koji su dati na apstraktan način, prevedu na praktični jezik, dotle je osnovni problem u istraživanjima oružane borbe *kakvo tumačenje (teorijsko) dati operacionalnim sadržajima pojava koje se istražuju i koje su u postojećoj vojnoj teoriji uglavnom operacionalno definisane*. To znači da mi, u stvari, radimo obratno. Umesto od već prihvatljivih teorijskih definicija ka njihovim operacionalnim (radnim), empirijskim pokazateljima, mi idemo od nedovoljno pouzdanih operacionalnih sadržaja pojmova, kao nedovoljno pouzdane empirijske osnove ka prihvatljivim teorijskim definicijama iz kojih će problem izaći relativno prečišćen i podoban za izvođenje osnovnih hipoteza.«¹⁸

Suštinska osobenost oblikovanja hipotetičkog okvira kao dela istraživačke zamisli je u tome što se opravdana težnja ka *metodološkom perfekcionizmu* ovde ne može ostvarivati razvijanjem monotipskog rešenja, već obrnuto, *velikom raznovrsnošću* rešenja na dijapazonu od onih koja predstavljaju samo načelni teorijsko-hipotetički okvir istraživanja do onih u kojima se precizno uspostavljenim sistemom hipoteza po tipu opšta-posebne-pojedinačne postiže stroga simetričnost predmeta, cilja i hipoteza.

Metode istraživanja u ratnoj veštini

Kao što je na početku ovog prikaza rečeno, autor se poslužio pitanjem »Ima li ratna veština svoju metodu?« kao okosnicom za izgrađivanje što celovitijeg opšteg teorijskog okvira metodologije naše ratne veštine. Takav postupak pokazao je svoju punu metodu plodnost i u izlaganju ovog zaključnog, najobimnijeg dela knjige. On je omogućio autoru da uspešno dovede do kraja dokazni postupak da ratna veština *ima svoju posebnu metodu* i ujedno da prikaže kako *preuzimanje* metoda iz drugih nauka i njihova konstrukcija i rekonstrukcija po zahtevima prirode oružane borbe predstavlja ništa manje značajno pitanje opšteg teorijskog okvira metodologije ratne veštine.

¹⁸ Vidi str. 177.

To je izvedeno na vrlo jasan, pregledan i argumentovan način, došavši na inventivnu ideju da predmet ratne veštine kao nauke raščlani po *kriterijumu vremena* egzistiranja oružane borbe kao pojave u društvenoj stvarnosti. Na taj način je utvrdio da je moguće »imati u osnovi tri grupe ili vrste predmeta istraživanja, i to: istraživanje istorijskih iskustava, istraživanje oružane borbe u živo i istraživanje na modelima«¹⁹ pa je tako i strukturiran ovaj deo sadržaja knjige.

Pod *istraživanjem istorijskih iskustava* »ovde se podrazumeva ono što se dogodilo u prošlosti, ono o čemu postoje svedočanstva, zapisi, podaci druge vrste«, ubrajajući tu i ona iskustva koja se odnose na ratove u savremenim uslovima, »lokalni, regionalni i vojne intervencije, pa čak i oni ratovi koji traju«. U opštemetodološkom smislu ratna veština u ovim istraživanjima koristi se metodama koje je razvila *istorijska nauka*. Imajući to u vidu, autor zaključuje: »S obzirom na cilj koji se istraživanjem istorijskih iskustava postavlja, s obzirom na rezultate koji se takvim istraživanjem mogu očekivati i koji se najčešće postižu, te s obzirom na metode koje se primenjuju, ova istraživanja je načelno moguće podeliti u tri osnovne grupe, i to: istoriografska istraživanja, teorijska uopštavanja i izvlačenje pouka iz prošlosti za savremenu ratnu veštinu i vojnu teoriju.«²⁰

Svako od tih istraživanja je obrazloženo sažeto i argumentovano. Vrednost zaključaka koji se odnose na ova istraživanja utoliko je veća što ih je autor izveo u skladu sa dva opšta idejno-teorijska stava koje je formulisano na sledeći način: »treba imati u vidu da prošlost, ma kako i ma koliko bila svetla i monumentalna, kakav je naš NOR, ne sme biti *jedina mera sadašnjosti*« i »iskustva iz prošlih ratova se, pre svega, koriste kao manje ili više delujuća inspiracija za vlastitu praksu.«²¹

Istraživanje oružane borbe u živo obrazloženo je u vidu najbitnijih naznaka o njegovom značaju, karakteristikama i mogućnostima. Polazi se od činjenice da »ratna veština doživljava pravi procvat u samom ratu ili neposredno nakon njega. U ratu se sudaraju različite teorije i doktrine, različita oružja i tehnički sistemi, različita opredeljenja i ideologije, različite organizacije itd. Sve što je brižljivo čuvano u sefovima rukovodilaca ratnih planova i generalštabova sada se na najbrži, najotvoreniji i najradikalniji način aktuelizuje. Sve, dakle, postaje očigledno.«²²

¹⁹ Vidi str. 187.

²⁰ Vidi str. 188.

²¹ Vidi str. 202. i 203.

²² Vidi str. 205.

Analiza karakteristika istraživanja oružane borbe u živo polazi od teze da ih je moguće podeliti u dve osnovne grupe: »a) istraživanja koja se realizuju praćenjem oružane borbe koja se vodi na stranim ratištima i b) istraživanja koja se realizuju praćenjem oružane borbe koja se vodi na vlastitom ratištu.«²³ S obzirom na dobro uočeni cilj ove vrste istraživanja, šteta je što nisu date barem najvažnije informacije o naporima koji su u svetu činjeni krajem drugog svetskog rata i koji su kasnije ulagani pri organizovanju i sprovođenju ovakvih istraživanja.

Prema primenjenoj klasifikaciji, treća vrsta istraživanja u ratnoj veštini, istraživanje na modelima je, u stvari, *istraživanje metodom ratnih igara*. Polazni stav glasi: »posebna metoda ratne veštine je ratna igra. Rečju posebna želi se ova metoda izdvojiti od metoda drugih nauka. U metodološkom smislu ratna igra može se organizovati kao metoda vežbanja ili kao metoda istraživanja. Na žalost, ona je više vodila računa o vežbajućoj nego o istraživačkoj svrhi, pa je, dakle, ređe planirana i realizovana kao metoda istraživanja. Ali, u oba slučaja ratna igra nam može služiti za istraživanje oružane borbe.«²⁴

Obrazloženje ratne igre počinje kratkim prikazom njenog istorijata. Uočava se, između ostalog, da je »pravu malu revoluciju u mogućnost razrade i provođenja ratnih igara danas izazvala masovna primena kompjuterske tehnike u komandama i ustanovama savremenih armija razvijenih zemalja«. Ali kompjuteri su doneli i veliku nevolju, »jer su potisnuli, izbacili iz strukture igre i njenih faktora sve one koji se ne mogu kvantifikovati, pa ih kao takve kompjuter ne može uspešno asimilirati«. Autor polemíše sa onima koji smatraju da »sve grube greške u vojnom planiranju treba pripisati ratnim igrama koje se proigravaju pomoću računara«. Autorov stav je »da se uopšte ne radi o nevaljanosti metode kao takve, niti pak o apriornoj nemoći kompjutera i kompjuterizacije, već o pogrešnim prethodnim filozofskim, teorijskim i metodološkim pretpostavkama od kojih se polazi u koncipiranju, razradi i provođenju ratne igre.«²⁵

Vidno je autorovo zalaganje da ukaže na neiskorišćene mogućnosti za naučno istraživanje oružane borbe koje pružaju i one ratne igre koje se ne izvode prevashodno radi sticanja naučnih saznanja, nego radi potreba obuke (komandno-štabne ratne vežbe, štabne ratne vežbe, štabni trenazi, poligonska ispitivanja, manevri itd.). Takvi

²³ Isto.

²⁴ Vidi str. 216.

²⁵ Vidi str. 222.

modeli pružaju dve mogućnosti naučne opservacije oružane borbe: primenu određenih postupaka naučnog istraživanja u samom procesu pripreme, organizacije i realizacije svakog od mogućnih oblika vežbanja, te istraživanje iskustava sa raznih vežbi nakon njihovog završetka. One još uvek ostaju neiskorišćene, ili nedovoljno iskorišćene. Zato se predlaže *institucionalizovanje* prakse istraživanja svih oblika vežbi jedinica do nivoa SSNO.

Zašto vežbovne aktivnosti koje se provode za potrebe obuke ostaju nedovoljno iskorišćene za *naučna* istraživanja oružane borbe? Autor navodi neke razloge, ali mislim da je izostavio onaj najvažniji, koji bi se mogao formulisati na sledeći način: dokle god metoda ratnih igara kao *posebna naučna metoda* ne bude u dovoljnoj meri celovito *izgrađena* i metodološki *obrazložena* i *osvešćena*, ne postoje bitni saznanji i društveni uslovi da se vežbe namenjene obuci uspešno koriste i za naučno istraživanje oružane borbe. A nama u dobroj meri još uvek nedostaje i jedno i drugo: nije metoda ratnih igara kao naučna metoda dovoljno razvijena, niti je ono što je u tom pogledu ostvareno u potrebnoj meri metodološki obrazloženo i osvešćeno.

Istakao sam ove činjenice da bi na taj način naglasio vrednost rezultata do kojeg je autor došao u određenju metode ratnih igara kao naučne metode istraživanja oružane borbe, odnosno kao posebne metode ratne veštine. Jer, rezultati koji su ovde izloženi otvaraju širi put nego što smo ga do sada imali u pogledu izgrađivanja te metode, i u pogledu njenog metodološkog obrazloženja i našeg metodološkog osvešćenja.

Celovitost određenja metode ratnih igara kao naučne metode ostvarena je utvrđivanjem tri njene suštinske karakteristike: *da je ratna igra postupak stvaranja empirijske situacije za istraživanje oružane borbe, da je kao takva model i da je simulacija.*

Dakle, ono što treba prvo imati u vidu jeste da je u pitanju postupak stvaranja empirijske situacije, ali koja nikada nije stvarna oružana borba, pa ni eksperimentalna situacija kakva je moguća u drugim naukama, nego zamena, konstrukcija, predstavljanje. A to znači da nije u pitanju neposredno data empirija, već posredovana empirija i to posredovana određenim teorijskim konceptom. Zbog toga je vrednost rezultata u primeni ove metode dvostruko teorijski uslovljena: prvo vrednošću teorijske koncepcije na kojoj se stvara situacija kao empirijska datost i drugo, vrednošću teorijske promišljenosti procesa uopštavanja empirijskih činjenica dobijenih ratnom igrom.

Što se tiče druge karakteristike ratne igre kao naučne metode, tj. da je *model*, o tome se kaže: »Ratna igra je *model* koji konstituira oružanu borbu u njenim različitim sadržajima, vidovima i oblicima ispoljavanja, što zavisi od izbora konkretnog problemskog područja za istraživanje. Kao i svaki model, ratna igra nastoji da što je moguće tačnije, preciznije, sveobuhvatnije odslika realnu pojavu, oružanu borbu — borbe, bojeve i operacije u njihovim sadržajima i karakteristikama... Ako bismo hteli da utvrdimo kojoj grupi modela pripada ratna igra, strogo opredeljenje u tom pogledu ne bi nam mnogo pomoglo. Naime, prema svojem sadržaju, metodskim intencijama i načinu predstavljanja realnog sistema rata igra ne pripada u celini nijednoj od poznatih grupa modela, kako ih teorija sistema i modela klasifikuje. Može se reći da ona u sebi ima elemenata deskriptivnog i prognostičkog, simboličkog i analognog, homomorfnog, determinističkog i stohastičkog modela itd.«²⁶ Ovaj stav je u razmatranju i obrazložen.

Treća karakteristika da je ratna igra simulacija, ona kao naučna metoda pripada *eksperimentalnoj metodologiji* i to na takav način što simulacija kao postupak »dinamizira istraživanje i omogućava traženje rešenja u više alternativa, u više njenih varijanti.«

Na osnovu izloženog izveden je sledeći opšti zaključak: »Ratna igra omogućava da se pomoću nje konstruiše konflikt, da se zaraćene strane dovedu u stanje sukobljenosti u relativno realnim okvirima, onim i onakvim kakvi se normiraju u njihovim doktrinama i normativnim teorijama. Može se reći da je u ovom smislu ratna igra *opšta metoda ratne veštine*, onakva metoda prema kojoj se ratna veština u istraživačkom smislu razlikuje od svake druge nauke.«

»Kao postupak istraživanja koji se organizuje i sprovodi na veštački konstruisanoj empirijskoj situaciji *ratna igra je metoda koja u sebi sjedinjuje više metoda, postupaka, tehnika i instrumenata različitog nivoa opštosti, saznajnih mogućnosti i metodskih karakteristika.*«²⁷

Široko je obrazloženo koje su metode različitog stepena opštosti i na koji način ih je moguće koristiti u ratnoj igri. Budući da je ratna igra po svojoj prirodi empirijska metoda, autor je dobro postupio što je težište ovog dela razmatranja stavio na obrazloženje primene ovih pojedinačnih metoda: *eksperimenta, analize sadržaja, posmatranja, ispitivanja i operacionih istraživanja*. I to je učinjeno na stručan, značajan i podsticajan način.

²⁶ Vidi str. 232.

²⁷ Vidi str. 237.

Prikazanoj opservaciji metode ratnih igara, kao naučne metode, na kraju je dodata i metodska analiza »procene situacije«. Autor je tako postupio s razlogom imajući u vidu da je »procena situacije« veoma značajno polje intelektualne aktivnosti u oblasti ratne veštine. Ova analiza je usmerena ka traženju odgovora na dva pitanja: (1) da li je »procena situacije« metoda ratne veštine; i (2) koje naučne metode je moguće koristiti u »proceni situacije« kao metodi rada komande? Dakle, radi se o značajnim i zanimljivim pitanjima.

Odgovor na prvo pitanje je »da *procena situacije u celovitom smislu ne može biti i nije metoda istraživanja ratne veštine*, mada to ne znači da se u nedostatku efikasnije naučne metode metodom procene ne može doći do određenijih rezultata istraživanja.«²⁸ U obrazloženju ovog stava kaže se da je »procena situacije« *metoda rada komande* i da kao takva pripada metodologiji *organizacije rada komande*, pa zbog toga nije metoda ratne veštine. Ali, budući da se celina predmeta ratne veštine ne može »pokriti« egzaktnim metodama, u tom slučaju dobro dođu i oni nedovoljno egzaktni postupci koji ostaju na nivou *procenjivanja i vrednovanja*. U takvim slučajevima pribegava se i primeni »procene situacije« kao metoda za *izvođenje zaključnih sintetičkih stavova prognostičkog karaktera*.

U odgovoru na drugo pitanje, takođe zanimljivo i podsticajno, obrazlaže se koje naučne metode je moguće primenjivati u »proceni situacije« kao metodu rada komande, i to: u postupku shvatanja zadatka, u postupku analize situacije i za oblikovanje odluke komandanta.

Nadam se da prikazani dometi ove knjige dovoljno jasno govore o tome zašto je opravdano zaključiti da ona predstavlja prodor ka potpunijem naučnom utemeljenju ratne veštine, posebno naše.

²⁸ Vidi str. 274.